

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "hulm" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "hulm" md.; Dârimî, "Vuđû", 77; Bu-hârî, "Ğusûl", 22, "İlim", 50; Müslim, "Hayız", 29, 32; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 94; İbn Mâce, "Tahâret", 112; Tirmizî, "Tahâret", 82; Nesâî, "Tahâret", 130; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 107-109; Gazzâlî, *el-Vasîf fi'l-mezheb* (nşr. Ahmed Mahmûd İbrâhîm), Kahire 1417/1997, I, 341-344; Kâdîhân, *el-Fetâvâ*, I, 43-45; İbn Ku-dâme, *el-Mugnî* (Herrâs), I, 201-203; Nevevî, *el-Mecmû'*, II, 138-140, 142; a.mlf., *Şerhu Müs-lim*, III, 198-199, 219-225; a.mlf., *Ravzatü't-tâ-lîbîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Mu-hammed Muavvaz), Beyrut 1412/1992, I, 196; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, III, 131-132; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, I, 41, 42, 44; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ'*, I, 139-141; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, I, 14-15; Muhammed b. Ah-med ed-Desûkî, *el-Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328, I, 126-127; "İhtilâm", *Mu.Fi*, III, 200-207; "İhtilâm", *Mu.F*, II, 95-99.

ORHAN ÇEKER

İHTİLÂS

(bk. REVM).

İHTİLÂS

(الإختلاس)

Başkasına ait bir malı el çabukluğuyla alıp kaçma anlamında fıkıh terimî.

Sözlükte "kapıp almak, çalmak, fırsatını kollayıp bir malı alıp kaçmak" gibi anlamlara gelen **ihtilâs**, İslâm hukukunda bu sözlük anlamıyla bağlantılı olarak özel bir koruma altında bulunmayan menkul bir malı, sahibinin ya da yetkili kimsenin rızâsı olmadan ve zor kullanmadan hile ve el çabukluğu ile alıp kaçmayı ifade eder. Bu fiili işleyene **muhtelis** denir. Fıkıh literatüründe **ihtitâf** da ihtilâsla eş anlamlı olarak kullanılır. Türk ceza hukukunda ihtilâs zimmet suçunun, ortaya çıkmasını önleyecek ve ilgili mercileri aldatacak biçimde hile ve hud'a ile işlenmiş mevsuf şekli ya da zimmetten bağımsız ve daha ağır ayrı bir suç olarak anlaşılmakta, fıkıhtaki terim anlamıyla ilgisi hayli zayıf olmakla birlikte eylemin odağında hile ile aşırma bulunduğu için kelimenin kök anlamıyla irtibatı kurulabilmektedir.

Hadislerde ihtilâs kelimesinin sözlük anlamı çerçevesinde ve küçük çaptaki hırsızlıkları ifadede kullanıldığı görülür. Bir hadiste, namaz esnasında sağa sola bakınma şeytanın namaz kılandan çaldığı kısım olarak nitelendirilir (Buhârî, "Ezân", 93; Ebû Dâvûd, "Şalât", 161; kelimenin benzer kullanımları için bk. Ebû Dâvûd, "Hudûd", 15; Tirmizî, "Ka'fu's-sârik", 5, "İlim", 5). Ancak kelimenin fıkıh literatür-

ründe terim anlamı kazanması ve benze-ri kavramlarla farkının belirlenmeye çalışılması, "Hain, münteheb ve muhtelis in eli kesilmez" hadisinden (Ebû Dâvûd, "Hudûd", 14; Tirmizî, "Hudûd", 18; Nesâî, "Ka'fu's-sârik", 13) ve bu hadis etrafında cereyan eden tartışmalardan kaynaklanır. Hadis şârihleri burada hain ile, mal sahibinin güvenini kazanarak malını gizlice alan ya da inkâr eden, münteheb ile zorla ve alenî şekilde, muhtelis ile de hile ve el çabukluğuyla mal çalan kimsenin kastedildiği ve bu eylemlerin önenebilir olması, şikâyet, takip ve ispatının kolaylığı gibi sebeplerle hırsızlık ölçüsünde ağır bir suç teşkil etmediği, bunun için de ona denk bir ceza önerilmediği görüşündedir. Araplar arasında, fakir ve kimsesiz olup günlük ihtiyacını karşılayacak şekilde küçük çapta hırsızlıklar yapan kimselere (saâlikü'l-'Arab) daha müsamahalı bakılıp onların terim anlamıyla hırsızlardan ayrı tutulmuş olmasının da bunda payı vardır (Yûsuf Halîf, s. 21-34). Klasik fıkıh doktrininde **serika** terimiyle ifade edilen ve haddi gerektiren hırsızlık suçunda koruma altındaki bir malın gizlice alınması, gasp ve hırâbede (eşkıyalık) başkasına ait bir malın zor kullanılarak alınması söz konusu olduğundan ihtilâs, eylemin alenîliği ya da zor yerine el becerisiyle işlenmesi yönüyle farklılık arzeder. "Yağma" ve "el koyma" anlamına gelen **inihâb** kavramı ise işlenişinde alenilik ve güç kullanma ön planda olması sebebiyle ihtilâstan çok gasba daha yakın bir içerik taşır. Buna göre muhtelis ile, bir kimsenin üzerinde veya ona ait evde ya da dükkân gibi bir yerde bulunan malını onun dalgınlığından yararlanarak alıp kaçan kimse kastedilir ve bu yönüyle yine literatürde ayrı bir kavram olan **tarrâr** ile (yankesici) yakın bir anlama sahiptir. Netice itibarıyla fakihlerin, had grubunda yer alan hırsızlık ve hırâbe suçlarına hukukî bir tanım getirmekte hayli özenli davrandıkları, bunun dışındaki çalma eyleminin çeşitli türlerini ifadede, aralarında terim birliğinin bulunmadığı ve ihtilâs kavramının da çok yerde haddi gerektiren hırsızlık suçunun oluşması için gerekli görülen gizlice alma, hırz, nisab gibi şartların tam bulunmadığı çalma eylemlerini kapsayan geniş bir içerikle kullanıldığı söylenebilir.

Hırsızlığın bir türü olması hasebiyle dinen, ahlâken ve hukuken günah ve suç olmakla birlikte haddi gerektiren hırsızlığın şartlarını tam taşımadığı için ihtilâsın teknik anlamıyla hırsızlık kapsamına girmediği görüşü ağır basmış ve nasıl cezalandırılacağı fakihler arasında ayrı bir

tartışma konusu olmuştur. Bu suçun maddî unsurlarını suçlu, çalma eylemi ve çalınan mal, mânevî unsurunu da fâilinin suç işleme kastı teşkil eder. Fâilinin akıllı ve bâliğ olması suçun oluşmasının değil ceza ehliyetinin şartıdır. Daha çok ağıktaki ve kolayca taşınabilen malların alınıp çıkarılması şeklinde gerçekleşen ihtilâsta çalma eylemi hırsızlığa göre kısmen alenîdir ve bu husus, ihtilâsı haddi gerektiren hırsızlıktan ayıran kriterlerden biri kabul edilir. Malı sahibinin eylemden bilgi sahibi olabileceği bir tarzda almak, meselâ bir kimsenin ağıktaki bir malını kendisinin de bulunduğu sırada evinden almak da ihtilâs sayılmakta, hırsızlık suçundaki gizlice almak ya da malı sahibinin izni ve bilgisi dışında almak şartının tam oluşmadığı çalma eylemleri bu kapsamda mütalaa edilmektedir.

İhtilâs eyleminin odağında malın alınması niteliği bulunduğundan suçun teşekkülü için çalınan malın koruma altında olması şart değildir. İhtilâsın hırsızlıktan bir diğer farkı da ihtilâsta çalınan malın belirli bir ekonomik değere (nisab) sahip olmasının şart görülmeysiğidir. Buna karşılık çalınan malın eylem esnasında başkasına ait bulunması, mütekavim ve mülkiyet altında bir mal olması gibi şartlar açısından ihtilâs hırsızlık suçundan farklı değildir. Suçun mânevî unsurunu teşkil eden malın sahiplenme maksadıyla alınmış olması şartı açısından da durum böyledir. Çünkü mütekavim olmayan veya mubah olan mallar hukuken koruma ve dokunulmazlık taşımadığı gibi başkasına ait bir malı taşımak, kendi malı zannederek ya da daha sonra iade etmek üzere almak ihtilâs sayılmaz.

İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre ihtilâs fiili, cezası kanun koyucu veya hâkimlerin takdirine bırakılan ta'zîr suçları grubunda yer alır. Fakihler bu konuda yukarıda zikredilen hadise dayanarak, ayrıca suçun alenen işlenmiş olması, malın koruma altında olmayışı, suçun önlenmesinin mümkün, takip ve ispatının kolay olduğu gibi açıklamalar yaparak muhtelise el kesme cezasının verilmeceğini, ancak ta'zîr cezası ile cezalandırılacağını ifade etmişlerdir. Hatta bu konuda fakihler arasında icmâ bulunduğu iddiaları da vardır. Bu genel kabulde ayrıca, el kesme cezasını sınırlandırma ve suç bu cezayı haklı kılacak bir ağırlık kazanmadıkça daha alt cezalarla yetinme fikri, ihtilâsın da genelde evlerde, çarşı pazarda alenî mallara karşı işlenen küçük çaptaki hırsızlıklar şeklinde görülme-

si etkili olmuştur. Bazı fakihlerden muhtelislin elinin kesileceğine dair görüşler rivayet edilmekteyse de (İbn Hazm, XIII, 345; İbn Kudâme, IX, 104-105) bu genel kabulün dışında bir tercih olmaksızın çok muhtelis kelimesine farklı anlamlar yüklenmesiyle alâkalı görünmektedir. Nitekim bu gruptaki fakihlerin, gizlice veya koruma altındaki malı çalan ya da âriyet aldığı malı inkâr ederek kendisine gösterilen güveni kötüye kullanan kimseler hakkında böyle bir ceza önerdikleri görülmür. Fakihlerin çoğunluğunun, ihtilâsla yakın bir anlam içerdiği halde yankesicilik konusunda farklı düşünüp yankesicinin elinin kesilmesi gerektiğinden söz etmesi de bu suçun gizlice ve koruma altındaki bir mala karşı işlenmekte olmasından kaynaklanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ezân", 93; İbn Mâce, "Hudûd", 26; Ebû Dâvûd, "Şalât", 161, "Hudûd", 14, 15; Tirmizî, "Kaṭ'u's-sârik", 5, "İlim", 5, "Hudûd", 18; Nesâî, "Kaṭ'u's-sârik", 13; Şâfiî, *el-Üm*, VI, 151; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, Kahire 1392/1972, XIII, 343-353; Serahsî, *el-Mebsût*, IX, 160-161; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 375; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, II, 61; V, 132; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Kahire 1389/1969, IX, 104-105, 118; Nevevî, *Ravzatü'l-ṭâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz), Beyrut 1412/1992, VII, 346; Osman b. Ali ez-Zeylâi, *Tebṭü'nü'l-ḥakâik*, Bulak 1313, III, 217; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehhâr*, San'a 1366/1947, V, 172; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), IV, 138-139; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Kahire), V, 136-137; Şevkânî, *Neylû'l-euṭâr*, VII, 147-148; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr*, IV, 94; Azîmâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, XII, 58-61; Mübârekfûrî, *Tuḥfetü'l-ahvezi* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1384/1964, V, 8-9; Abdülazîz Âmir, *et-Taṣîr fî ş-şer'atü'l-İslâmiyye*, Kahire 1369/1969, s. 214-215; Bilmen, *Kamus*², III, 250; Yûsuf Halîf, *eş-Şu'arâ'ü's-Şa'âlik fî'l-aşri'l-Câhili*, Kahire 1986, s. 21-34; Ayhan Önder, *Türk Ceza Hukuku: Özel Hükümler*, İstanbul 1987, s. 117-124; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Mevsû'atü'l-cinâ'iyye fî'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1412/1991, II, 76-80; "İhtilâs", *Mu.Fî*, IV, 88-89; "İhtilâs", *Mu.F*, II, 288-289; "İntihâb", a.e., VI, 317-319; "Tarrâr", a.e., XXVIII, 338-340.

ALİ KAYA

İHTİLÂT
(الإختلاط)

Râvinin hadis rivayetine ehliyetini yok eden akıl eksikliği ve zayıflığı hali.

Sözlükte "karışmak, kişinin şuuru bozulmak" anlamına gelen ihtilât hadis terimi olarak yaşlılık, bunama, aşırı üzüntü gibi sebeplerle râvinin aklının zayıflaması ve rivayet ehliyetini kaybetmesidir. İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî ve İbn Hacer el-

Askalânî gibi âlimler, rivayetleri ezberinde bulunmayan râvinin yazılı metinlerini kaybetmesi veya âmâ olması yüzünden hatalı rivayette bulunmasını da ihtilât olarak kabul etmişlerdir. İhtilât güvenilir râviler için söz konusu olup ihtilâta uğrayan râvinin (muhtelit) rivayetinin değeri hususunda farklı görüşler ileri sürülmüş, bunların ihtilât öncesi rivayetlerinin kabul edileceğinde görüş birliği bulunmakla birlikte ihtilâttan sonraki rivayetleri genellikle kabul sayılmamıştır. İhtilâta uğrayan râvinin bu halden önce mi sonra mı naklettiği bilinmeyen rivayetleri ise genellikle reddedilmiştir. İbn Hacer'e göre bu tür rivayetler hakkında kesin hüküm vermek doğru olmaz. Ancak ihtilât döneminin kısa ve hataların az olması veya bu dönemde rivayette bulunmaması durumunda râvinin güvenilirliği ve rivayeti için bir olumsuzluk söz konusu değildir. İbn Hibbân, ihtilâta mâruz kalan sika râvinin güvenilir râvilerin rivayetine aykırı olmayan nakillerini kabul etmiştir.

Hâzîmî'nin günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmeyen *Tuḥfetü'l-müstefid*, Alâî'nin *Kitâbü'l-Muḥteliṭîn* (nşr. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib - Ali Abdülbâsî Mezîd, Kahire 1417/1996), Sibt İbnü'l-Acemî'nin *el-İṭtibât bimen rumiye bi'l-ihtilât* (nşr. Alâeddin Ali Rızâ, Beyrut 1408/1988; nşr. Fevâz Ahmed ez-Zemerlî, Beyrut 1408/1988; nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd, Zerkâ, ts. [el-Vekâletü'l-Arabiyye]) ve İbnü'l-Keyyâl'in *el-Kevâkibü'n-neyyirât fî ma'rifeti men iḥteleṭa mine'r-ruvâtî's-sikât* (nşr. Abdülkayyûm Abdürabbînnebî, Dimaşk 1401/1981; nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Silefî, Kahire 1401; nşr. Ömer b. Garâme el-Ömerî, Beyrut 1415; nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut 1987) adlı çalışmaları ihtilât konusunda kaleme alınmış eserler olup Mehmet Fatih Kaya da *Hadis Usulünde İhtilât* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1998, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim), Beyrut 1406/1986, s. 165-168; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 391-398; İbn Balabân, *el-İhsân bi-takrîbi Şahihi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût - Hüseyin Esed), Beyrut 1404/1984, I, 150; İbn Receb, *Şerhu 'İlletü'l-Tirmizî* (nşr. Nureddin İtr), [baskı yeri yok] 1398/1978 (Dârü'l-mellâh), II, 552-601; İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar*, Kahire 1352/1934, s. 25-26; Şemseddin es-Seḥâvî, *Fethu'l-mugîs* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, IV, 370-393; İbnü'l-Keyyâl, *el-Kevâkibü'n-neyyirât fî ma'rifeti men iḥteleṭa mine'r-ruvâtî's-sikât* (nşr. Abdülkayyûm Abdürabbînnebî), Dimaşk 1401/1981, neşredevin girişi, s. 8-22.

MÜCTEBA UĞUR

İHTİMAN

Bulgaristan'ın orta kesiminde Osmanlılar tarafından kurulmuş küçük bir kasaba.

Denizden 640 m. yükseklikte, etrafı ormanlık dağlarla çevrili 20 km. uzunluğunda, 7 km. genişliğinde bir ovanın ortasında, Motivir ırmağının kenarında yer alır. Sofya, Tatarpazarı, Filibe ve Samakov'a uzanan üç önemli yol üzerinde bulunur. Osmanlı devrinde (1371-1878), bölgenin zaptından kısa bir süre sonra kurulmuş olup buranın çekirdeğini bütün Balkanlar'ın en eski Osmanlı eserlerinden olan ve yıkıntıları bugüne ulaşan bir zâviye-imaret teşkil eder. Bu dönemde Belgrad'a uzanan büyük yolun üzerinde bir menzil noktası olan kasaba Mihaloğulları ailesinin bir kolunun oturduğu, Paşalivâsı'na bağlı bir nahiye, daha sonra da kaza merkezi durumunda bulunmaktaydı.

İhtiman adı, bu bölgenin Osmanlılar'ca ne şekilde alındığının bir işareti olan "ahd ü emân" terkinin Türkçe'deki söylenişine dayanır. İhtiman'ın bulunduğu yerin yakınında, Bizans hâkimiyeti döneminde ortaya çıkan Stiponion adlı küçük bir kale-şehir vardı. Slavlar'ca Stiponje denilen bu şehri Arap coğrafyacılarından İdrîsî Stobuni adıyla anar. Uzun süre önce terk edilmiş olan Stiponje, bugünkü kasabanın 3 km. kadar kuzeydoğusunda ovayı çeviren dağların eteklerinde yer almaktaydı. Burası, hemen yakınındaki Samokov ile birlikte 772'de (1370-71) Lala Şâhin idaresindeki Osmanlı kuvvetlerince zapt edilmişti. Osmanlı kaynaklarına göre bölge halkı barış yoluyla yeni idarecilere boyun eğmiş ve zimmîliği kabul etmişti. Eski Stiponje ise İhtiman nahiyesinin büyük hristiyan yerleşmelerinden biri olarak (1570'te 148 hâne nüfusa sahipti) Osmanlı dönemi boyunca varlığını sürdürdü; 1800 yılı civarındaki büyük karışıklıklar sırasında ortadan kalktı. Resmî Osmanlı belgeleri ve defterlerinden haberdar olmayan bir kısım Bulgar tarihçileri, buranın 1371'deki fetih sırasında tahrip edilip ortadan kaldırıldığını yazar.

Yeni bir Osmanlı kasabası olarak İhtiman ovada, 1402'de Ankara Savaşı'nda hayatını kaybeden Mihaloğlu Mahmud Bey tarafından XIV. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilen zâviye-imaret, han, hamam gibi binaların etrafında kurulup gelişmiştir. Binaların mimari vasfılarından hareketle, bunların 782-797 (1380-1395) yılları arasında yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Tahrir kayıtlarında zâviye ola-